

Paratexty I

Mgr. Luisa Nováková, Ph.D.

- Paratexty jsou veškeré texty, které doprovázejí hlavní text knihy; jsou přidávány redakcí. Jejich vytváření má zpravidla za úkol literární redaktor, jenž za knihu odpovídá, nebo je musí přinejmenším zajistit.
- Umístěny mohou být jak **na obalu knihy** (především, kromě titulu, jména autora a nakladatele, anotace – upoutávka na knihu, ale také např. text o autorovi, výňatky z doporučujících recenzí, případně krátké upoutávky na další knihy nakladatelství, nějakým způsobem příbuzné textu dané knihy – např. stejná edice, stejný žánr apod.), tak **uvnitř** (copyright, tiráž, poznámky, slovníček výslovnosti, upoutávky na další produkci nakladatelství – a také předmluva, doslov, ediční poznámka atd.).

**Paratexty – doprovodné texty –
přídavné texty**

- Copyright, nebo také copyrightová doložka, nebo také autorská tiráž.
- Text má charakter právního vyjádření, sděluje, kdo má autorská, případně licenční práva na různé části knihy.
- Má mezinárodní dosah/obrací se k mezinárodnímu publiku, proto jej vždy formulujeme **v angličtině**.
- Jeho **umístění v knize je standardizováno**, umísťuje se vždy na rub titulního listu (tzv. copyrightovou stranu), tedy sudou stranu proti začátku samotného textu (nebo předmluvy atd.). Nejčastěji bývá sázen na dolním okraji této strany.
- Každá jednotlivá položka copyrightu se musí skládat **ze tří údajů**: 1) označení, na co se daná položka vztahuje (anglicky), 2) jméno nebo jména držitelů práv (nebo jejich dědiců v případě nežijícího autora), 3) vrocení (zpravidla rok konkrétního vydání knihy, pro něž copyright chystáme, někdy jsou i jiné možnosti – více viz níže).

Copyright

- **Pořadí** jednotlivých položek copyrightu není zcela neměnné, ale platí pro ně určitá pravidla.
- **Nejvýše uvádíme autora/autory hlavního textu, dále pokračujeme dalšími kategoriemi, které se vztahují k textu, poté následují kategorie výtvarné, zde se začíná ilustrátorem.**
- **Copyright nakladatele**, pokud je vůbec uveden (viz pozn. níže) je nejlépe umísťovat na konec sloupce, ne jako první – jde o výraz slušnosti k autorům: nakladatel se nad ně ani formálně nevyvyšuje.
- Pod copyrightový sloupec se zpravidla umísťuje **ISBN**. Není přímou součástí copyrightu, proto je doporučuji od sloupce copyrightových informací oddělit mezerou (záleží ale jistě na grafické úpravě).
- Vyjádření jako „Všechna práva vyhrazena“, „All rights reserved“ není nutné nad ani pod copyright psát, tato skutečnost plyne už ze samotného copyrightu, je-li dobře sestaven. Pokud je to ale v nakladatelství zvykem, lze toto zdůraznění samozřejmě uvést také, standardní součástí copyrightu ale není.
- **Pamatujme:** *Adresátem copyrightu je osoba, která by mohla mít zájem o další šíření či využívání textu (tedy jinak než pro osobní potřebu), z doložky by se měla dovědět, kdo má práva na jednotlivé součásti knihy, koho nelze opomenout při jednání o jejich využívání. **Uvádějí se do něj tedy pouze nositelé autorských či licenčních práv, ti, kdo jsou duševními vlastníky textu. Nikdy ne ti, kterým nárok na duševní vlastnictví při práci na knize nevznikl (tedy např. redaktori)!***

Copyright – pořadí údajů

- **Autorský copyright na hlavní text:** Až na výjimečné případy (např. výtvarná monografie, kde je text jen vedlejší součástí knihy) jde o copyright hlavní, proto je umístován první a má ještě jedno specifikum – jestliže všechny ostatní položky se skládají ze tří částí (viz výše), autorský copyright pro autora textu začíná přímo copyrightovou značkou ©, následuje jméno autora/autorů a vrocení.
- Je-li autorů více, řadíme je za sebou zpravidla abecedně (podle příjmení), za každým autorem zvlášť bude vrocení a oddělovat budeme středníkem (případně čárkou).
- Příklad: © Eva Burianová, 2020; Jan Kovář, 2020; Adam Zábrana, 2020.
- Pokud je autor (více autorů) nežijící, musí to být z copyrightu poznat. Možnosti jsou dvě, buď místo jména autora uvedeme do copyrightu jména jeho dědice/dědiců – nebo (což je mnohem častější a také praktičtější) pouze označíme, že zde už jsou držitelé práv dědicové.
- Příklad: © Eva Burianová (Heirs), 2020 – v tomto, jediném!, případě je přípustné i české © Eva Burianová (dědicové), 2020
- Někdy v praxi potkáváme případy, kdy je i u copyrightu pro hlavní text předsazena specifikace, zpravidla ve tvaru Author ©..., Text ©... nebo Copyright ©. Jak už bylo řečeno výše, obecné zvyklosti toto nevyžadují, je to zbytečné a za určitých okolností může být i zavádějící, pokud to ale vyžaduje zvyklost daného nakladatelství, není nutno se specifikaci bránit za každou cenu, doporučuji v takovém případě nejspíše označení Text © ..., naopak rozhodně nepoužijeme slovíčko „Copyright“ – uvědomme si, co znamená samotná značka © (sloučení Copyright © by se tak vlastně četlo „copyright copyright“, což je nesmyslné).

Copyright k textu / textům

- V copyrightu můžeme potřebovat copyrightovou doložku také pro **další kategorie svázané s textem**. Pod hlavním copyrightem je budeme řadit podle důležitosti, sestupně. Může to být překlad (**Translation** ©..., pokud by na knize pracovalo více překladatelů, použijeme plurál **Translations**), autor předmluvy (**Prologue** – nebo Preface), doslovu (**Epilogue** – méně časté Postface), odborný textolog, nebo sestavovatel výboru/projektu (**Editor** – pozor! – *není určeno pro „pouhého“ odpovědného redaktora, ten nenabývá na svou práci duševního vlastnictví* – je to velmi zjednodušeně řečeno podobný rozdíl jako mezi řemeslem a uměním – více viz níže), autor poznámek k textu, jsou-li autorského, ne kompilačního typu (např. originální poznámky odborníka apod.) – **Notes**.
- Příklad:
  - © John Newton, 2020
  - Translation © Jan Novák, 2020
  - Prologue © Petra Zounová, 2020 atd.

Copyright k textu – další položky

- Pod údaje o těch, kdo drží práva na texty, budeme řadit **kategorie výtvarné**, opět sestupně podle důležitosti: ilustrátor (**Illustrations** – pozor, kdyby byla v textu pouze 1 ilustrace, např. na obálce, frontispisu, použijeme singulár **Illustration**), autor grafické úpravy knihy (**Typography**, někdy jen **Typo** – u beletrie zkrácené podoby nedoporučuji), autor grafického návrhu obálky (**Cover**), autor fotografií (pokud jsou ilustračního charakteru, nejen doprovodného, bude samozřejmě řazen výše – **Photography**, nebo pouze Photo či Photos), případně autor map (**Maps**) apod.
- Máme-li v knize k ošetření copyrightem nějakou specifickou, běžně neužívanou kategorii, musíme přeložit její označení do angličtiny.

- Příklad:

© Benedikt Školák, 2020

Illustrations © Evelína Malá, 2020

Typography © Jan Drobný, 2020

- *Poznámka: Pokud **jeden autor pracoval na více kategoriích** (má nárok na více doložek), buď budeme jeho jméno uvádět, na příslušných místech, opakovaně, nebo kategorie spojíme zkratkovým and (&), tedy: Cover & Typo © Emanuel Motýl, 2020. To samozřejmě platí i pro textové kategorie. Pouze když je autor textu i autorem ilustrací, zpravidla se kategorie nespojují a uvádí se opravdu dvakrát.*

Copyright – výtvarné kategorie

- **Umístění:** nejlépe až na konci, někdy jako první (nepovažuji za dobré, viz výše).
- Tvar záleží na smlouvě, jakou má nakladatel s autory. Pokud jde o standardní časově omezenou smlouvu, měla by být tato položka správně také ze tří částí, první (specifikující, o co jde), může být např. **This Edition**, případně u překladu **Czech Edition** – tedy This Edition © Nakladatelství Vlk, 2020.
- Často se však v praxi setkáme s tím, že nakladatelé používají také dvoudílný tvar copyrightu (tedy stejný jako pro hlavního autora/autory) – © Nakladatelství Vlk, 2020. Technicky však na takovýto, nespecifikovaný typ copyrightu má bez výhrad nakladatel nárok jedině tehdy, když jsou autoři buď jeho zaměstnanci a jde tedy o zaměstnanecká díla (kdo by zaměstnancem nebyl, musí mít svou doložku i tak, zaměstnanci ji pak naopak už nemají vůbec – viz např. publikace autorů-zaměstnanců MU, když vydávají v nakl. Muni Press), nebo trvale odkoupil od autorů práva (což se normálně nedělá).
- Existuje ale i výklad, že nakladatel má nárok na tento zastřešující copyright vždy, poněvadž pro dané vydání na dobu určitou na něj autoři přenesli licenční práva (v takovém případě však samozřejmě musí poskytnout všem autorům i jejich vlastní doložky, mnohdy to bývá ošetřeno také ve smlouvách). Proto se s tímto tvarem nakladatelského copyrightu setkáváme i u prestižních nakladatelství. Nakladatel také mívá zajištěna smluvně práva v době trvání licence zprostředkovávat např. prodej titulu do zahraničí, v takovém případě je užití dvoudílného copyrightu dokonce poměrně logické.
- Zároveň se však můžeme setkat s copyrighty, které nakladatelskou položku nemají vůbec. I ty lze považovat za správné. Nakladatel totiž má všechna práva jistěna smlouvami s autory, nemusí si je tedy vyhrazovat ještě sám, jaksi dvojité (kvůli zviditelnění to nepotřebuje, v knize má dost míst, na nichž bude jeho značka dobře, dokonce lépe vidět).

Copyright nakladatele

- Uvedení roku na konci **každé kategorie** je nutné, i kdyby bylo u všech autorů stejné (což se snadno může stát).
- U nové knihy, u níž jsou všechny „copyrightované“ položky publikovány poprvé, zde bude rok, kdy kniha vychází (tedy shodný s údajem v tiráži), letos vydaná kniha tak bude mít vřočení 2020.
- Mohou se však objevit i vřočení jiná – u překladu u copyrightu autora překládaného textu např. rok vydání knihy v originále, u reedice rok prvního vydání, případně, jde-li o vydání několikaté, posledního přepracovaného vydání apod.
- Někdy mohou být vřočení u jednoho autora/položky dvě (za určitých okolností i tři), např. © Petr Dvořák (Heirs), 1999, 2020 – vyčteme z toho, že nakladatelství u nežijícího autora vydává text z roku 1999 (kdy jej ještě autor přehlédl) v roce 2020 – a pravděpodobně zároveň není verze textu zcela identická s verzí 1999 (např. textolog zjistil, že autor na textu ještě před smrtí pracoval upravil ho – a nakladatelství přetiskuje tuto mírně upravenou verzi).
- Něco podobného můžeme najít i u autora žijícího – např. když chce nakladatelství zdůraznit, že jde sice o reedici, ale že vydání je buď přepracované, nebo je autor aspoň nově přehlédl. Vzhledem k tomuto poslednímu výkladu je tedy možné, že najdeme jen jedno vřočení odpovídající roku vydání i u reedic (že jde o reedici pak zjistíme až v technické tiráži). Dokonce se v praxi objevuje velmi běžně, že nakladatel jednoduše dá vřočení rovnající se roku vydání knihy u všech položek bez ohledu na okolnosti. I tento výklad lze do určité míry akceptovat, poněvadž každé vydání je jedinečné – a my píšeme copyrightovou doložku na to „naše“.

Vřočení

- Systém pro identifikaci knih, vznikl v Británii 1967, mezinárodně zaveden od r. 1969 resp. 1970. V současnosti je v systému zapojeno skoro 200 zemí.
- Dříve byly knihy kategorizovány jinak (např. do tzv. tematických skupin).
- Údaj není ani dnes v ČR (na rozdíl od Slovenska) povinný, ale pokud ho nakladatel knize nezajistí, vyřazuje ji prakticky ze všech současných databází, výrazně ji handicapuje
- V současnosti má 13 číslic. První trojčíslí 978 (případně 979) označuje zboží jako knihu (proniklo do ISBN až 2007 z čárového kódu, pomohlo k nutnému navýšení množství možností udělovaných čísel). Následující dvojčíslí 80 identifikuje Českou republiku, následuje identifikátor konkrétního nakladatelství, za ním identifikace konkrétní knihy a na konci číslo od 1 do 9 (nebo X), což je tzv. kontrolní součet.
- Uváděno bývá na přebalu knihy na čárovém kódem a uvnitř knižního bloku, tam je ho třeba vždy uvést pod copyrightem (někdy se opakuje i u technické tiráže, není tam nutné).
- ISBN uděluje Národní agentura ISBN, sídlí při Národní knihovně, na základě nakladatelem vyplněného jednoduchého formuláře (elektronicky na www.nkp.cz, kde najdeme i služby pro vydavatele). Udělení je zdarma.

ISBN

- Editor je víceznačné slovo, v praxi ho často chápeme jako prosté synonymum pro redaktora, ale ve chvíli, kdy vytváříme copyright a tiráž, na odborné platformě, pravým synonymem být přestává. Editor, který má nárok na copyright a s tím související licenční smlouvu, poněvadž na knize udělal část práce podléhající jeho duševnímu vlastnictví, je buď:
  - a) **Textolog**, tj. odborník, který využívá svého specializovaného vzdělání k úpravě textu nežijícího autora podle zásad daných Akademií věd ČR. Duševního vlastnictví nabývá nad touto úpravou, ediční poznámkou, která k dané práci patří, komentáři apod., a to vlastně na poněkud podobném principu jako spoluautor vědecké publikace.
  - b) Pracovník, který **vybral a sestavil texty** jiných autorů podle vlastního návrhu, dal tímto textu celé knihy konečný tvar (je jakýmsi autorem projektu), sestavovatel výborů z veršů, antologií povídek, nebo třeba encyklopedických děl, slovníků atd. Vnáší do celku svou kreativní práci, která je opět součástí jeho duševního vlastnictví. Do této kategorie patří třeba i sestavovatelé sborníků z konferencí, odborných kolektivních monografií apod. (ačkoli tam jde vlastně o hranici mezi oběma editorskými "typy").

- **Více o textologii viz v knihách** *Editor a text:*

<https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:5b959510-934e-11e5-a715-005056827e52?page=uuid:cb3bc4a0-9dc8-11e5-8615-005056825209>

a Textologie: teorie a ediční praxe:

<https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:39ece050-4dfd-11e8-afec-005056827e51?page=uuid:afb49551-8e9c-11e8-bb44-5ef3fc9ae867>

Editor – kdy má nárok na copyright

Děkuji vám za váš čas!